

Brussel / Bruxelles

Bibliotheek van OE

56451

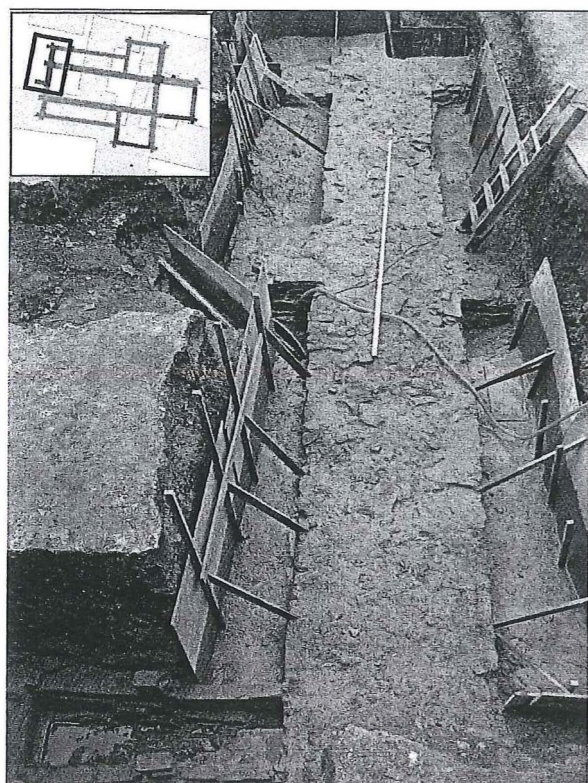

Musées royaux d'Art et d'Histoire
Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis

15-17/03/2007

ARCHAEOLOGIA
MEDIAEVALIS
30

30/2007

van de kerkmuur. Dit element, evenals het baksteenformaat wijzen op een bijzetting toen de kerk nog in functie was. De grafconstructie is bewaard tot 6,30 T.A.W., wat betekent dat het loopniveau buiten de kerk hoger moet gelegen hebben, en had een aanlegdiepte op 5,51 T.A.W. Dit is, in de onderzochte zone, het enige graf vlak voor de westpartij van de kerk. Dit feit, de ligging – bij de plaats waar het westportaal kan worden gesitueerd – en de luxe (bakstenen grafkelder en dubbele beslagen kist) doen vermoeden dat het hier niet om de eerste de beste gaat. Archiefonderzoek leverde nog geen aanwijzingen op.

STOOPS Gunter

Archeologisch onderzoek in Herlegem (Sint-Amansberg, Gent, O.- VI.)

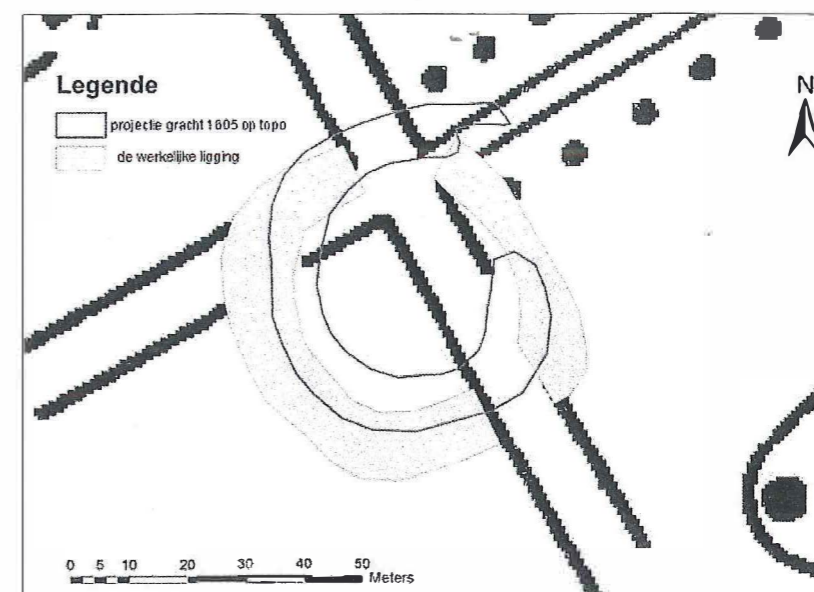
In het kader van de parkaanleg 'De Prettige Wildernis' op de Sint-Baafskouter in Sint-Amansberg voerde de Dienst Stadsarcheologie van de Stad Gent in het voorjaar 2006 begeleidend archeologisch onderzoek uit. Dit gebeurde in samenspraak met de Groendienst van de Stad Gent, de ontwerpers J.F. Van den Abeele en E. Huigens van 'Fris in het Landschap' en het aannemersbedrijf N.V. Wannyn. Aanleiding voor deze archeologische interventie was enerzijds de plaatsnaam Herlegem en anderzijds de idee om een grachtstructuur die op 16de- en 17de-eeuws kaartmateriaal zichtbaar is, op te nemen in de nieuwe parkaanleg en als gracht terug zichtbaar te maken. De naam Herlegem, mogelijk een Merovingisch toponiem, wordt in 966 genoemd als bezitting van de Sint-Baafsabdij. Zoals vermeld is een grachtsite te zien op historische kaarten en worden deze sporen geïdentificeerd met het Oude Herlegem of Heerlegem, terwijl Nieuw Herlegem zich vanaf de late Middeleeuwen iets meer zuidwestelijk kon ontplooiën en nog in de bebouwing langs de Herlegemstraat zichtbaar is. De landschapsarchitecten die de nieuwe parkaanleg ontwierpen wilden deze oude grachtstructuur die binnen hun gebied viel, herwaarderen. Het terrein waarover het hier gaat, heeft tussen 1930 en 1975 dienst gedaan als stort voor huisvuil. Eventuele oude reliëfverschillen die een aanknopingspunt zouden kunnen zijn, waren bedol-

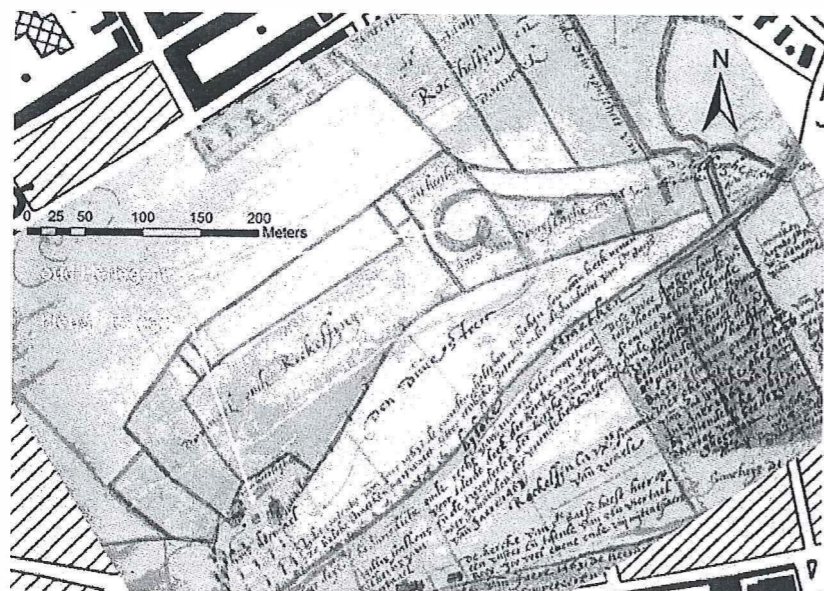
ven onder deze ophoging. Voor de juiste lokalisatie van de gracht werd beroep gedaan op de Dienst Stadsarcheologie. De kaarten uit 1561 en 1605 waarop deze grachtstructuren zichtbaar zijn – maar waarop geen spoor meer is van bebouwing – werden op de hedendaagse topografische kaart geprojecteerd en zo precies mogelijk gegeoreferenciert.

Op basis van die projectie werden twee haaks op elkaar staande proefsleuven op de gracht uitgezet. Deze werden machinaal uitgegraven, van buiten naar het centrum toe. Dit had de bedoeling de oude middeleeuwse gracht onder het stort te lokaliseren, maar het centrale niet-bedreigde deel te sparen. Het oude grachtprofiel was herkenbaar als een 15 tot 40 cm dik bruin pakket plantaardig materiaal. De gracht was ca. 13 m breed maar maximum slechts ca. 1,40 m diep (oude loopniveau op ca. 5,40 T.A.W. en diepste punt gestabiliseerde gracht ca. 4,00 T.A.W.). Onder archeologische begeleiding werd de gracht opnieuw uitgegraven, maar ruim binnen de oude begrenzing, zodat oevers en bodem bewaard bleven. Tussen het organische materiaal werden kapotte platte dakpannen gevonden en enkele stukken aardewerk. Aan de oostzijde werden twee palen in situ tegen de buitenoever aangetroffen. Ze houden mogelijk verband met een brugconstructie. Later werden er op de oever twee baksteenmassieven (28/28.5 x 13.5 x 6/6.5 cm) aangesneden, in het verlengde van deze palen. Waarschijnlijk maakten ze deel uit van een brugconstructie. Een derde paal werd meer naar het midden van de gracht gerecupereerd en gaf een C14-datering eind 13de-14de eeuw.

Bij de twee proefsleuven kon de binnenoever van het centrale deel, dat een diameter van ca. 30 m heeft, bekeken worden. Er werd geen aanwijzing gevonden van een oud mottelichaam. Dus gaat het hier waarschijnlijk om een laatmiddeleeuwse site met walgracht. De landbrug die op het oude kaartmateriaal te zien is aan de noordkant van de structuur werd archeologisch vastgesteld en deze was met een oeverbeschoeiing versterkt. Een staal van het klein hout leverde een C14-datering in de 14de eeuw. Deze gracht is nog opgenomen op de kaart van Horenbault (1619) en is niet meer te zien op het primitieve kadaster ca. 1830.

Bij het afgraven van het stort op het terrein ten oosten van de besproken grachtstructuur, werd ongewild een deel van de oude teeltlaag mee weggenomen, wat tot nog enkele archeologische waarnemingen leidde. Onder het stort en de onderliggende teeltlaag lag een ouder loopniveau met daarbij horend grachtensysteem. Deze grachten komen niet voor op het oude kaartmateriaal. Op de oever van deze grachten werd relatief veel handgevoerd, maar redelijk hard gebakken aardewerk in zogenoemde prehistorische techniek teruggevonden. In de bodem van de grachten werd hout gerecupereerd en onderworpen aan een C14-datering. Dit leverde een datering in de 11de-12de eeuw op voor het staal uit de ene gracht en in de 13de eeuw voor de andere gracht.

Aan de rand van een gracht die wel op de 17de-eeuwse kaarten staat, bevond zich een omgevallen muurfragment, opgebouwd met bakstenen van ca. 30 cm lang, wat in het Gentse een datering midden 13de eeuw aanreikt.

De archeologische waarnemingen (aardewerk uit de gracht, baksteenformaten van het bruggenhoofd) en de C14-dateringen van oeverbeschoeiing en

brugconstructie plaatsen de circulaire grachtstructuur in de late middeleeuwen. Hoe het vermelde 10de-eeuwse Heerleghem er uitzag en of daar mogelijk sporen van bewaard zijn in het centrale deel blijft voorlopig een bewaard verhaal. Het aardewerk en de parallelle grachten meer naar het oosten duiden in ieder geval op vroegere menselijke activiteit in de directe omgeving. De projectie van 400 jaar oud kaartmateriaal op de hedendaagse topografische kaart en kadaster heeft in dit geval tot een relatief nauwkeurige lokalisatie van een laatmiddeleeuwse circulaire grachtstructuur geleid. Deze lag onder een 20ste-eeuwse stortlaag bedolven. De precieze ligging was slechts te achterhalen door archeologisch bodemonderzoek. Ook oude kaarten zijn maar een momentopname en er duiken dus steeds wel onverwachte sporen op.

VANDECANDELAERE Hans & VANNIEUWENHUYZE Bram

De geschiedenis van het pand La Mondiale (Schildknaapstraat) : een nieuwe hoek in een oude straat (Br.)

In de loop van het jaar 2006 voerden wij in opdracht van de bouwonderneming La Mondiale nv een historische studie uit naar de het pand La Mondiale, gelegen op de hoek van de Schildknaapstraat en de Leopoldstraat in hartje Brussel. *La Mondiale* was de naam van de voormalige verzekeringsmaatschappij die er in 1937 het hoekpand liet bouwen. Na een jarenlange periode van leegstand en verkrotting, is sinds enkele jaren een omgekeerde beweging bezig. Sinds 1997 is de naam de vaandeldrager van het renovatieproject. Vanaf 2007 verschijnt achter de oude gevels een combinatie van hotellerie, appartementen, winkelruimten en een brasserie.

Aanvankelijk was het de bedoeling om in de studie enkel de geschiedenis van dit gebouw door de eeuwen heen te reconstrueren. Al snel werd er echter voor geopteerd om ook

de gehele Schildknaapstraat en haar onmiddellijke omgeving in de studie op te nemen. Net zoals de huidige renovatie pas tot zijn recht zal komen binnen haar ruimtelijke omgeving, moest ook de geschiedenis van het pand binnen een ruimtelijk-historisch perspectief geplaatst worden. Het resultaat van dit alles werd een boekje onder de titel *La Mondiale. Een nieuwe hoek met een oud verleden*, dat in het voorjaar van 2007 uitkomt en zal worden verspreid onder de kopers van de gerenoveerde gebouwen.

In de studie wordt een trechterprincipe gehanteerd. Eerst wordt voor elke markante periode de stedenbouwkundige evolutie van de omgeving geschetst, namelijk van de zone die ligt ingesloten tussen de Keizerslaan, het Muntplein, de Wolvengracht en de Schildknaapstraat. Nadien wordt telkens ingezoomd op de eigenlijke site. Waar het bronnenmateriaal het toelaat, wordt per periode het bevolkingsprofiel van het La Mondialeblok in kaart gebracht.

Omwille van een aantal methodologische redenen is het voor de oudste periode – tot ca. de 17de-18de eeuw – zeer moeilijk tot zelfs onmogelijk om de focus te vernauwen. Voor de eerste eeuwen geschiedenis werd dus vooral gezocht naar de algemene stedenbouwkundige evoluties van de ruimere omgeving. Eén van de centrale vraagstukken vormt de verklaring van de straatnaam. In de Middeeeuwen vormden de Schildknaapstraat en de Bisschopstraat nog één geheel en werden deze *Ridderstraat* genoemd en vanaf de 14de eeuw ook vaak *Lange Ridderstraat*. Misschien vormt deze naam een verwijzing naar een primitieve functie als drijfweg voor het vee. Indien de *Ridderstraat* haar naam toch zou ontleenen aan het woord ‘ridder’, dan blijft het evenwel onduidelijk wat daarmee precies bedoeld wordt.

Een aantal factoren lijken de evolutie van de *Lange Ridderstraat* sterk te beïnvloeden. De bouw van de parallel lopende stadsomwalling in de 13de eeuw, leidde vermoedelijk tot de verkaveling en langzame occupatie van de terreinen langs de straat. De eerste bewoners bleken voornamelijk actief in de lakenindustrie. De nabijheid van de Sint-Goedelekerk zorgde er echter voor dat ook een groot aantal geestelijken en religieuze instellingen zich zouden vestigen in de straat. Op de plaats van de gebouwen van *La Mondiale* nestelde zich een zeer belangrijke religieuze gemeenschap: de Dominicanen bouwden er een groot kloostercomplex uit vanaf het midden van de 15de eeuw. Zij verkregen een aantal gebouwen vanwege kapitaalcrachtige edellieden, die in de 14de eeuw waren verschenen in de straat. Deze intense sociale vermenging bleef vervolgens eeuwen bestaan.

Vanaf de 16de eeuw lijkt de *Lange Ridderstraat* volgebouwd. Verscheidene eigenaars zoeken uitbreiding langs de achterkant van hun erven. Op verscheidene plaatsen wordt de oude stadsomwalling doorbroken en ingekapseld in het gebouwenbestand. Ook verkeerskundig duiken er problemen op. De bereikbaarheid van de nieuw aangelegde dokken wordt verzekerd en ter hoogte van de oude hertogelijke Munt, wordt een straat aangelegd in de richting van het Warmoesbroek, een overgebleven agrarisch gebied. Op deze plaats verscheen later de opera van de Munt en het Muntplein.

Dankzij de wijkboeken en de bevolkingstellingen wordt het mogelijk om de geschiedenis van specifieke panden te reconstrueren vanaf de 18de eeuw. In de studie verschoof de focus dan ook meer en meer naar de betrokken panden van *La Mondiale* en de onmiddellijke omgeving. Op het einde van de 18de eeuw – tevens het einde van het Ancien Régime – waren de stedenbouwkundige ambities bijzonder groot. De afschaffing van onder andere het Dominicanenklooster zorgde ervoor dat er vele gronden vrijkwamen die ingericht moesten worden in functie van nieuw ontstane noden. Vooral verkeerskundige problemen en de bouw van de opera lagen aan de basis van verscheidene plannen. De aanleg van de Leopoldstraat in de eerste helft van de 19de eeuw dateert uit die periode. Hogerop in de Schildknaapstraat